

SLAVNÁ STUDIE O MILENIÁLNÍM ZKLAMÁNÍ VYŠLA TAKÉ ČESKY

Leon Festinger – Henry Riecken – Stanley Schachter, *Když se proroctví nesplní: studie skupiny, která předpověděla konec světa*, přeložila Hana Antonínová, Praha: Portál, 2021, původní vydání Minneapolis: University of Minnesota Press, 1956.

Na sklonku léta 2021 byl na český knižní trh uveden překlad slavné knihy Leona Festingera et al. *Když se proroctví nesplní* (v anglickém originále *When Prophecy Fails*). Kniha je strhující sondou do „posledních dní“ života ufologické skupiny soustředěné kolem charismatické vůdkyně, v knize nazývané Marian Keechová. Ta předpověděla konec světa na 21. prosinec roku 1954. Když se o tomto proroctví Festingerův tým na konci září roku 1954 dozvěděl z místních novin, podnikl sérii mnohých, různě rafinovaných kroků, aby se do této skupiny infiltroval.

Od listopadu tak měl badatelský tým „pokrytí“ celé skupiny pěti pozorovateli, kteří průběh a prožívání blížícího se konce mohli velmi detailně pozorovat. Svědectví o posledních dnech této skupiny pak po badatelské stránce sloužilo k verifikaci hypotézy, že po tzv. nenaplněném mileniálním očekávání (po zklamání z toho, že konec světa nenastal) dochází k nové proselytizaci (ke snaze o získávání nových stoupenců).

Není pochyb, že si kniha svůj překlad do češtiny zaslouží – z mnoha perspektiv se jedná o unikát. V prvé řadě získala velmi podrobný materiál z terénu – čtenář může sledovat velmi intimní chvíle celé skupiny, mocenské tlaky jejích členů i improvizace, ke kterým se musela skupina v rámci dynamicky se vyvíjející situace posledních dní před očekávaným koncem světa uchýlit. Detailní popis dovolí sledovat jednotlivé členy hnutí, jejich očekávání, pochybnosti i zklamání, chvíle entuziasmu i deprese, a to vše téměř v minutovém sledu událostí – v doslovu k této knize hovoří religionista Vojtíšek trefně o „Festingеровě akváriu“. Za druhé drží tato kniha prvenství v teoretizaci reakce na mileniální zklamání, ať už se

jedná o již zmíněnou teorii zvýšené proselytizace nebo (v této knize zatím jen načrtnutou) Festingerovu slavnou teorii kognitivní disonance.

Pokud bychom ovšem celý text hodnotili více kritickým okem, nesmí zůstat nepovšimnuto, že výše zmiňovaný materiál byl získán metodami, které jsou z dnešního pohledu za hranou etiky badatelské práce. Samotní členové skupiny o probíhajícím výzkumu ve svých řadách nic netušili, co víc, sami badatelé se dopouštěli výrazných zásahů do chování celé skupiny – nejkřiklavějším případem je způsob infiltrace jedné pozorovatelky, která přišla za Marian Keechovou s prosbou o výklad smyšleného snu, který se sám nabízel k výkladu v intencích proroctví napjatě očekávaného konce světa.

Co se týče teoretického cíle celé knihy, Festingerův tým argumentoval, že reakcí na zklamání z nenaplněného proroctví o konci světa je potřeba zvýšené proselytizace – při zachování pěti podmínek, jako jsou např. oddanost přesvědčení či společenská podpora bezprostředně po mileniálním zklamání. Další studie na tomto poli však tyto závěry neprokázaly – ukazuje se, že zvýšená proselytizace je spíše okrajovou strategií po prožitém mileniálním zklamání a že chování skupiny okolo Marian Keechové bylo dáno spíše enormním mediálním tlakem, pod který se skupina v posledních dnech během „konce světa“ dostala.

Jelikož je celá kniha v mnohém průkopnické dílo s neopakovatelným množstvím detailního materiálu k analýze průběhu mileniálního očekávání, nelze ji než doporučit všem, kteří se o toto téma zajímají. Na druhou stranu, právě proto, že mnohé její metodologické předpoklady i teoretické závěry jsou dnes již překonány, zasloužila by si dle mého názoru ještě obsáhlejší kontextový komentář než ten, na který měl prostor na posledních stránkách Zdeněk Vojtíšek.

Helena Dyndová

PEČLIVÁ STUDIE DVOU PÓLŮ ČESKÉHO HERMETISMU

Kristýna Bernardová, *Nacismus versus okultismus – Osudy Jiřího Arvéda Smíchovského a Jana Kefera*, Praha: Academia, 2021.

Monografie *Nacismus versus okultismus* Kristýny Bernardové zkoumá životní osudy dvou fascinujících postav českého hermetismu a magie, Jana Kefera a Jiřího Arvéda Smíchovského, a to především v kontextu nacistické okupace. Jakkoli jsou jejich životní příběhy pozoruhodné, až dosud existovalo jen málo textů o jejich životě. Z těch nejpodstatnějších připomeňme dnes již bezmála kultovní *Novodobý český hermetismus* Milana Nakonečného, v němž byla oběma mágům věnována samostatná kapitola, respektive „Studii o životě a smrti Jana Kefera“ v knize *České tajné společnosti* od Martina Tůmy, a konečně román Jana Poláčka *Malostranský dábel*, podle kterého se natáčí celovečerní film.

Kefer a Smíchovský mohou být svými životními i duchovními postoji vnímáni jako výrazné protiklady na téže hermetické šachovnici. V případě Kefera se setkáváme s nesmírně vzdělaným vlastenecky orientovaným hermetikem katolické víry, který odmítne jakkoli s nacisty spolupracovat a aktivně a odvážně se jim protíví, za což zaplatí vlastním životem. Zatímco postava „pražského Fausta“, neméně vzdělaného Jiřího Arvéda Smíchovského, již obklopuje prstenec tajemných legend, stojí na opačném pólu nejen díky své kolaboraci s nacistickým režimem, ale i díky výrazně temnější barvě své magie. S trochou nadsázky tyto dva příběhy připomínají archetypální souboj dobré a zlé magie. Nicméně, jakkoli je „okultní“ rozměr jejich osudů fascinující, jejich příběhy by si zasloužily také povětivou historickou práci, která by do nich vnesla poněkud střízlivější světlo.

Kristýna Bernardová hned zkraje své monografie zřetelně vymezuje své badatelské pole, její práce se nezabývá hermetickým odkazem obou postav, jejich hermetické působení autorka primárně nezkoumá, nýbrž v centru její pozornosti leží jejich životní příběhy, s bližším zaměřením na jejich osudy během protektorátu. Bernardová se nejprve kriticky vyrovnává s otázkou vztahu mezi nacismem

a okultismem. Zatímco v populární esoterice nabývá tato vazba takřka bájných rozměrů (viz příběhy o černo magické zasvěcenské skupině Thule), autorka kráčí ve šlépějích slavného britského znalce hermetických a okultních tradic Nicholase Goodrick-Clarka, který údajně napojení nacistického režimu na okultní síly nazývá „moderní mytologií nacistického okultismu“. Podle Goodrick-Clarka sice lze vysledovat jisté vlivy některých okultních směrů na vznikající nacismus, u samotného Hitlera se však tento vztah projevoval spíše veřejným výsměchem. Od 9. června 1941 pak nacisté začínají okultisty a hermetiky na svém území pronásledovat, zřejmě v důsledku útěku Rudolfa Hesse do Británie. Tento širší kontext pak stojí i za pronásledováním českých hermetiků v Protektorátu Čechy a Morava.

Konec veřejného působení hermetismu a pronásledování českých okultistů na našem území dosud nebylo akademicky souhrnně zpracováno. Bernardová ve své monografii mohla v této věci bádát pouze na základě dokumentů přístupných díky Dokumentačnímu centru českého hermetismu a Nakonečného knize. Z primárních zdrojů pak čerpala především z Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu České republiky a dalších institucí. V mnoha případech se jednalo o původní dokumenty nacistických bezpečnostních složek, což samo o sobě činí její publikaci přínosnou. Za zvláště objevné lze v tomto smyslu považovat některé výpovědi (úředníka gestapa Fritze Kiesewettera i samotného Smíchovského) týkající se perzekuce českých hermetiků, které autorka vynesla na světlo z Národního archivu. V kontextu tématu je zvláště důležitý fakt, že perzekuce českých okultistů stála do jisté míry na důkazním materiálu, který Jiří Arvéd Smíchovský obstarával pro „Sicherheitsdienst“ (SD, Bezpečnostní službu Ochraného oddílu – SS), čemuž se důkladně věnuje v části věnované jeho osobě. Celá kapitola věnovaná konci okultismu za protektorátu přináší dosud nejobsáhlejší zpracování perzekuce českého okultismu nacistickým režimem. Bernardová pečlivě mapuje intenzitu a průběh tohoto pronásledování. Kniha dokládá rozsah tohoto pronásledování, který zahrnoval zákaz spolků a iniciací společností, zákaz a zabavování okultní literatury i fyzické pronásledo-

vání některých hermetiků. Z četných informací, na něž jsem v tomto kontextu narazil poprvé, mě zvláště zaujalo i znepokojilo, že podle jedné výpovědi Smíchovského se stal nedobrovolným spolupracovníkem gestapa další významný český hermetik – František Kabelák.

Vlastní páteř knihy tvoří dvě objemné kapitoly věnované Smíchovskému a Keferovi. Obě postavy autorka monografie sleduje od narození až do smrti. Nejobsáhleji se pak pochopitelně věnuje právě vztahu obou aktérů k nacistickému režimu. Mám-li z jejího precizního bádání zdůraznit některé objevy, tak v případě Jiřího Arvéda Smíchovského může čtenáře zaujmout, že autorka na základě svého zkoumání vidí tuto slo-

žitou osobnost v mnohem nepříznivějším světle než profesor Nakonečný, jakkoli i ona si uvědomuje jeho rozpornost (vzdělanec, bohém, gay, teolog, satanista, fašista, nacist). Bernardová se přiklání k názoru, k němuž ostatně dospěl i poválečný mimořádný lidový soud, že Smíchovského spolupráce s protektorátními bezpečnostními složkami byla z jeho strany od začátku vědomou činností. Na rozdíl od profesora Nakonečného autorka připouští Smíchovského úlohu v případě zatčení Jana Kefera, i když důkazy, že Smíchovský stál za udáním významných hermetiků, jako byli Kefer či Karel Weinfurter, stojí především na výpovědích jeho bývalého milence Pravoslava Lexy. Bernardová se domnívá, že Smíchovský si během poválečných výslechů přisoudil mnohem větší vliv, než v SD skutečně měl, dílem, protože se styděl za svoji udavačskou činnost, dílem, protože chtěl být pro nový režim důležitým.

Pozoruhodnou kapitolu této části knihy pak představují poválečné osudy Smíchovského ve vězení. Podrobně je líčeno jeho „prominentní uvěznění“ i aktivní spolupráce s novým režimem. Je zajímavé, že tak jako v případě smrti Jana Kefera, ani u Smíchovského není jisté, jak přesně zemřel. Bernardová pokládá za nejpravděpodobnější, že byl Smíchovský zavražděn na pokyn státní bezpečnosti, i když ani pro tuto verzi není dostatek důkazů. Z dalších zajímavých informací ohledně smrti malostranského ďábla zaujme, že podle jedné z legend zemřel Smíchovský následkem toho, že sám na

sobě provedl rituální obřizku, což profesor Nakonečný pokládal za smyšlené. Bernardová ovšem objevila, že tato legenda má částečně pravdivé jádro, protože Smíchovský skutečně na sobě obřizku vykonal, ale už v roce 1948, tedy tři roky před svojí smrtí.

V kapitole věnované Janu Keferovi může čtenáře zaujmout přehledně zpracování proslulých proti-hitlerovských magických operací. Podle profesora Nakonečného se uskutečnily operace tři, ale autorka zmiňuje, že ve studii Martina Tůmy se objevuje ještě operace čtvrtá. Každá tato operace byla očividně jinak koncipována, jakkoli přesná podoba není ani v jednom případě známa a ohledně

jejich obsahu panují protikladná svědectví. Jisté zůstává pouze jejich základní proti-nacistické ladění. Podle M. Jůny měla jedna z operací za cíl vytvořit „shluk saturnských sil“, jejichž působením měly nepřátelské armády usnout, podle Nakonečného šlo o magický útok na astrální tělo Adolfa Hitlera.

Za zásadní a stále nedostatečně zodpovězené považuje autorka otázky příčiny zatčení i smrti Jana Kefera. I v kartotéce koncentračního tábora Flossenbürg je uveden důvod neznámý. Přesnou příčinu nezná ani Keferův syn Reginald. I proto se zatčení dr. Kefera stalo zámkou k nejrůznějším spekulacím. Podle Keferova syna se nacisté pokusili získat jeho otce ke spolupráci, kterou on razantně odmítl. Jisté nicméně je, že nacisté o Keferovu osobu jevíli zájem ještě před jeho zatčením. Bernardová se přiklání k tomu vnímat jeho případ na pozadí právě probíhajícího pronásledování okultistů na území Třetí říše. Ublížit mu mohl i Smíchovského posudek i jeho snaha dostat se ke Keferově knihovně (Smíchovského vykrádání knihoven je podrobně pojednáno). Diskutabilní je podle Bernardové tvrzení, že vlasteneckému mágovi uškodilo, že nacisté – podle výpovědi Smíchovského – věděli o plánu jedné jeho magické protinacistické operace (s nímž seznámil prezidenta Beneše). Podle Bernardové ovšem gestapo ani SD o operacích spíše nevědělo. Jako pravděpodobný se jí dále jeví fakt, že gestapo se u výslechů pokoušelo Kefera získat jako odborného poradce v otázkách českého

okultismu, což ale český hermetik sta-
tečně odmítl.

Smrt Jana Kefera zůstává také ne-
objasněna. Oficiální verzí byl zápal plic.
Podle svědectví F. Sobka, Keferova spo-
lupovězně v táboře, zemřel následkem
surového zbití dozorcem. K této verzi
se přiklání profesor Nakonečný. Tuto
verzi ovšem rezolutně odmítá Keferův
syn Reginald z důvodu nevěrohodnosti
svědka. Jiní Keferovi spolu-
vězňi tvrdili, že zemřel při
výslechu (nicméně mrtvý
byl prý bez známek mučení).
Následkem toho se uchytila
magická verze hermetikovy
smrti (podobně jako u Smí-
chovského, pro kterého si
údajně přišel ďábel), podle
níž Kefer spáchal mentální
sebevraždu odříkáním ma-
gické formule. Skutečností
zůstává, že příčina smrti obou hermetiků
zůstává nejistá.

Monografie Kristýny Bernardové je
mimořádně pečlivou studií, která zařazu-
je osudy dvou významných českých her-
metiků do širšího dějinného kontextu.
Její impozantní práce s prameny a nedog-
matický přístup k nim jsou veskrze sym-
patické. Zájemcům o hermetismus kniha
nabízí řada pozoruhodných historických
informací o jeho pohnutém vrcholném
období v našich zemích. V případě Jana
Kefera je pak důstojnou připomínkou
odvážného a čestného hermetika a v pří-
padě Arvéda Smíchovského svědectvím
o temném a rozporuplném muži, jehož
obklopuje právem zlověstně magická
aura. Konečně v současném kontextu
považuji za velmi přínosné připomenout,
jak nacisté český hermetismus pronásle-
dovali, už jen proto, že někteří dnes celý
esoterismus kriticky identifikují s fašis-
tickými proudy, zatímco někteří esoterici
podléhají vábením nahnědlých populis-
tických sirén. ■

Adam Borzič

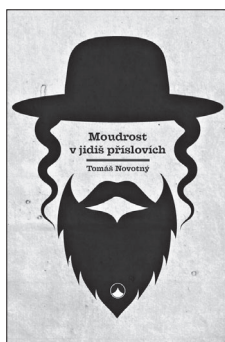
A ŠPRICHVORT IZ A VORVORT

Tomáš Novotný, *Moudrost v jidiš pří-
slovích*, Praha: Karmelitánské naklada-
telství 2020, 117 s. malého formátu.

Titulek této recenze tvoří fonetický pře-
pis slov v jidiš s významem „Příslaví je

vyslovení pravdy“. Nad touto knihou si to
čtenář mnohokrát uvědomí. A je to čtení
nejen moudré, ale i velmi lehké, osvěžu-
jící a zábavné.

Hebraista a religionista Tomáš Novot-
ný se mudroslovnou literaturou (napří-
klad biblickou knihou Kohelet – Kazatel)
odborně zabývá už dlouho. Zároveň je
známý svou snahou popularizovat vý-
sledky svého bádání. A v této své kníž-
ce vychází čtenáři opravdu
vstřícně, a to nejenom tím, že
přepis jidiš je fonetický. Více
než tisíc přísloví ve své kníž-
ce dělí do třiceti tematických
částí. Každé přísloví je uvede-
no nejprve v jidiš, pak v če-
ském překladu a pod ním je
případně i vysvětlení reálií,
které by nežidovský čtenář
nemusel znát. A k dobrému
pochopení slouží i malý slovní-
ček. Knížka tak není jenom pro moud-
ré osvěžení, ale může i poučit. Nejvíce
komentářů je v předposlední tematické
části „Rituály“. Například (s. 163–164):

Der kacev bet af košer, der beder bet af trejfe.
**Řezník se modlí za košer
a lázeňský se modlí za trejfe.**
Řezník si přeje, aby poražené zvíře nemělo
žádnou vadu a bylo shledáno košer, lázeňský si
přeje, aby byly ženy „nečisté“ a potřebovaly jít
do mikve (rituální lázně).

Der kacev bet af košer, der beder bet af trejfe.

Řezník se modlí za košer a lázeňský se modlí za trejfe.

Řezník si přeje, aby poražené zvíře nemělo
žádnou vadu a bylo shledáno košer, lázeňský si
přeje, aby byly ženy „nečisté“ a potřebovaly jít
do mikve (rituální lázně).

In najtra tor men nit zogn kejn šma-jisroel.

V městě Neutra není možné říkat Šma Jisroel.

Obyvatelé tohoto města byli vyhlášení zloději.
Při vyznání Šma Jisroel se zavírají oči, a při té
příležitosti by mohl být dotyčný okraden.

Iltlecher jid hot zajn Šulchn-orech.

Každý Žid má svůj Šulchan Aruch.

Šulchan Aruch je sbírka
praktických náboženských předpisů
– a každý Žid si ji vykládá trochu jinak.

Az der bal-tkie ken nit blozn, legt zich der
sotn in dem šojfer arajn.

Když synagální trubač neumí troubit,

tak se usadil v šofaru satan.

Pověra říká, že za selhání při troubení
na šofar může satan, který se v něm usadil.
– Člověk se většinou snaží svést své selhání
na někoho jiného.

Er iz gekumen noch ale hajojms.

Přišel po všech hajom.

Hajom je závěrečná modlitba o svátcích.
Jako naše: S křížkem po funuse.

Tomáši Novotnému tedy určitě jde
o to, aby čtenář „jeho“ přísloví dobře
pochopil. V tom případě je ale škoda, že
sbírku nedoplňuje (třeba jen krátká a po-
pulárně psaná) studie o kulturním a ná-
boženském pozadí východoevropských
židů a snad i tom, kdy a kde tato přísloví
vznikala. Kniha sice občas obsahuje geo-
grafickou narážku (např. na Oděsu jako
hříšné město), ale na otázky časového
a místního zařazení se nepokouší odpo-
vědět (je jasné, že jednoznačně odpov-
dět na takové otázky nelze).

Novotného výklad židovských zvy-
ků, týkajících se seznamování, svatby
a manželství, a to právě na základě jidiš
příslaví, vychází v těchto týdnech pod ti-
tulem *Ani v ráji není dobré být sám zase*
v Karmelitánském nakladatelství. ■

Zdeněk Vojtíšek

DINGIR

religionistický časopis
o současné náboženské scéně

24. ročník

Číslo 4/2021 vychází 14. prosince 2021.

Vydává DINGIR, s. r. o.,
Černokostelecká 36, 100 00 Praha 10
dingir@dingir.cz
<http://www.dingir.cz>

Šéfredaktor:

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph. D.

Redakční rada:

Mgr. Pavol Bargár, M. St., Th. D.,

Mgr. Helena Dyndová, Ph. D.,

Prof. Pavel Hošek, Ph. D.,

Mgr. Andrea Hudáková, Th. D.,

Mgr. Martin Ořešník,

Mgr. Mgr. Miloš Mrázek, Th. D.,

Mgr. Jitka Schlichtsová,

Mgr. Jan Sušer,

Doc. ThDr. Ivan O. Štampach,

Ing. Mgr. Vojtěch Tutr,

Mgr. Aleš Weiss.

Grafický návrh:

Richard Bobůrka.

Tisk:

tiskárna Nakladatelství Karolinum.

Cena: 49,- Kč

Objednávky a urgencye:

SEND – Předplatné s. r. o.

Ve Žlábku 1800/77, 193 00 Praha 9

tel: 225 985 225.

e-mail: administrace@send.cz

<http://www.send.cz>

Registrace:

MK ČR 7943 z 30. 3. 1998.

ISSN: 1212-1371